

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.32.149576>

ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ КОДЕКСУ УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА ВИМОГАМ ДО КОДИФІКАЦІЇ ТА СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

© Т. В. Степанова, 2018

лах на вказане звертали увагу у своїх дослідженнях В. В. Джунь, П. Д. Пригуза, М. В. Телюкіна, Г. Ф. Шершеневич. Вказане актуалізує питання дослідження Кодексу України з процедур банкрутства під вказаними вище кутами.

З урахуванням зазначеного, **метою написання статті** є визначення відповідності Кодексу України з процедур банкрутства (законопроекта № 8060 від 26.02.2018 р., прийнятого 18.10.2018 р. Верховною Радою України у другому читанні) вимогам до кодифікації та стану (реаліям) економіки України.

Виклад основного матеріалу. По-перше, необхідно визначитися щодо визнання конкурсного права окремою галуззю, підгалуззю або інститутом господарського процесуального права.

У науковій літературі визначають галузь права як:

- автономну в системі права сукупність правових норм та інститутів, якими регулюються однорідні суспільні відносини;
- елемент системи права, що представляє собою зв'язану єдиними принципами і функціями сукупність правових норм, які з використанням властивих їм специфічних юридичних способів і засобів регулюють певну широку сферу однорідних суспільних відносин властивим їй методом правового впливу [3, с. 7-8];
- систему правових норм, інститутів права, що регулюють певну сферу суспільних відносин у межах конкретного предмета і метода правового регулювання з урахуванням принципів, завдань і мети такого регулювання [4, с. 70];
- найбільш великий відносно відокремлений підрозділ системи права, який включає в себе правові норми, що регулюють визначену, якісно відмежовану сферу суспільних відносин, і зазвичай потребує специфічних засобів правового регулювання [5, с. 464].

З урахуванням вказаного, деякі дослідники наполягають на необхідності відокремлення конкурсного права як самостійної галузі права. Зокрема, Т. Д. Стасюк, обґрунтовуючи вказану позицію, визначила сім ознак конкурсного права як галузі права:

1) значний нормативний обсяг (норми про відновлення платоспроможності містяться не тільки у ст. 53 Цивільного кодексу України, главі 23 Господарського кодексу України та Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», але і в законах України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про банки і банківську діяльність», «Про кооперацію», «Про фермерське господарство», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про іпотеку», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про аудиторську діяльність» та ін., а також у підзаконних нормативно-правових актах центральних органів державної влади);

2) однорідність суспільних відносин (майнових, немайнових, організаційних та ін.), які воно впорядковує (із застосування комплексу заходів щодо відновлення платоспроможності (розпорядження майном, санації, мирової угоди) і задоволення вимог кредиторів або процедури ліквідації банкрута);

3) особливий суб'єктний склад та особливості правового статусу суб'єктів (боржник, кредитори, органи кредиторів (збори, комітет), органи юридичної осо-

би – боржника, арбітражний керуючий, державні органи, що регулюють і контролюють дії суб'єктів, господарський суд);

4) своєрідність предмета та метода правового регулювання (Т. Д. Стасюк зазначає, що регулювання процесів неспроможності і банкрутства ґрунтується на методі субординації у відносинах між різними суб'єктами права (судом, арбітражним керуючим, комітетом кредиторів та окремим кредитором), а правовідносини між окремими кредиторами у їх взаємному статусі, не враховуючи лише обсяг права голосу, також засновуються на методі диспозитивного регулювання (координації), що характеризується відносинами юридичної рівності);

5) власна структура (структурна побудова конкурсного права відрізняється від інших галузей, зокрема, наявністю інституту процедур (підінститутів розпорядження майном, санації, мирової угоди, ліквідації); інституту арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та ін.);

6) відносні самостійність і завершеність (автономність) від інших галузей;

7) власний (галузевий) режим правового регулювання (правовий режим неплатоспроможності є надзвичайним, оскільки передбачає регулювання суспільних відносин в умовах надзвичайного стану, що потребує залучення спеціальних правових засобів, які обмежують права учасників господарських відносин порівняно зі звичайним правовим режимом) [6, с. 431-434].

В цілому можна погодитися з обґрунтуванням Т. Д. Стасюк щодо особливостей конкурсного права. Проте, на нашу думку, повної викристалізації конкурсного права з господарського процесуального права та процесуального права не відбувається, оскільки існує багато інститутів, спільних для конкурсного та господарського процесуального права (зокрема, інститути юрисдикції, доказів, представництва, процесуальних строків (щодо правил обчислення), переглядів судових актів та ін.).

З іншого боку, перераховуючи інститути господарського процесуального права, некоректним видається віднесення до них конкурсного провадження, оскільки дане правове явище є більш широким та різноплановим, ніж, наприклад, інститути доказів або строків, та навіть складнішим за інститут переглядів судових актів.

Інститут права визначається тим, що він:

1) регулює не всю сукупність якісно однорідних суспільних відносин, а окремі видові особливості (сторони, ознаки) одного роду суспільних відносин або здійснює особливі завдання, функції в цьому регулюванні, тобто має видову однорідність соціального змісту;

2) володіє відносною нормативною самостійністю, стійкістю і автономністю функціонування, але на іншому рівні, ніж галузь права, є її підсистемою;

3) формується об'єктивно, а не створюється штучно; має відособленість від інших інститутів права – його норми не можуть з волі законодавця переміщатися в межі іншого правового інституту;

4) характеризується специфічністю засобів правового регулювання [7, с. 508].

На нашу думку, обґрунтованим є визнання конкурсного права підгалуззю господарського процесуального права. Дійсно, ознаками (підставами) виокремлення підгалузі права в теорії права визнано автономні особливості предмета правового регулювання та поглиблення (деталізацію) традиційних внутрішньогалузевих відносин,

їх диференціацію. І вказане спостерігається при дослідженні внутрішньої побудови господарського процесуального права та конкурсного права, а також їх співставлення.

По-друге, після віднесення конкурсного права до підгалузей господарського процесуального права постає питання щодо необхідності прийняття окремого кодифікованого акта, що регулюватиме правовідносини з відновлення платоспроможності (Кодексу України з процедур банкрутства [1]).

З іншого боку, в Україні існують кодекси, які не можуть претендувати на галузевий рівень (наприклад, Кодекс України про надра [8] або Кодекс цивільного захисту України [9] – навряд чи їх прийняття може стати визначальним для визнання групи відповідних правовідносин, які ними регулюються, окремими галузями права). На нашу думку, наявність або відсутність окремого кодексу не є беззаперечною ознакою відокремлення системи норм в окрему галузь або підгалузь права. Проте слід зауважити, що особливості провадження у справах про банкрутство були встановлені законодавцем ще у 1992 р. в окремому законодавчому акті – Законі України «Про банкрутство» (з 2000 р. – Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»). І з часом кількість відмінностей між позовним провадженням та провадженням у справах про банкрутство збільшувалося, розмежовуючи «класичний» господарський процес та особливе провадження. І оскільки встановлені законодавцем відмінності учасників, строків, процедур розгляду справи про банкрутство є обґрунтованими та підтвердженими судовою практикою, то прийняття Кодексу України з процедур банкрутства видається доречним.

Дійсно, О. Ф. Скакун визначає кодифікацію як спосіб (форму) систематизації законодавчих актів, який полягає в їх удосконаленні через зміну *змісту (переробку і узгодження)* юридичних норм, пов'язаних загальним предметом правового регулювання, і об'єднання у новий єдиний нормативно-правовий акт. Іншими словами, кодифікація виражається в підготовці та прийнятті нових актів, у які заносяться узгоджені між собою як норми старих актів, що виправдали себе, так і нові нормативні розпорядження [7, с. 256] (виділено мною – Т.С.).

Таким чином, можна виділити основні ознаки кодифікації:

- а) узгодження норм декількох актів, пов'язаних загальним предметом правового регулювання;
- б) систематизація, усунення протиріч (спосіб систематизації);
- в) прийняття нового акта (Кодексу).

Незважаючи на те, що правове регулювання відновлення платоспроможності неодноразово здійснювалося і пройшло великий шлях від прокредиторського до продебіторського, однак згідно з дослідженням Світового банку «Ведення бізнесу 2018» («Doing Business 2018») Україна за показником «Врегулювання неплатоспроможності» залишається на вкрай низькому 149 місці [10], і головними причинами названо наступні:

- 1) занадто тривала процедура в Україні – 2,9 роки (Східна Європа та Центральна Азія – 2,3 роки; розвинуті країни – 1,7 роки). Краща країна – 0.4 (Ірландія);
- 2) висока вартість процедур банкрутства в Україні – 40,5% від вартості майна боржника (Східна Європа та Центральна Азія – 13,1%; розвинуті країни – 9,1%). Краща країна – 1.00 (Норвегія);

3) низька ефективність процедур банкрутства в Україні (індекс стягнення / центи на долар/) – 8,9 (Східна Європа та Центральна Азія – 38; розвинуті країни – 71,2). Краща країна – 93.1 (Норвегія) [10].

Проте, торкаючись проблеми відповідності Кодексу України з процедур банкрутства сучасним реаліям вітчизняного економічного розвитку, слід зауважити наступне.

По-перше, дискусійною новелою проекту Кодексу видається виключення мінімальних обов'язкових умов для порушення справи про банкрутство юридичної особи, що може призвести до зловживань та необґрунтованих звернень до суду кредиторів з незначними сумами боргу (згідно з ч. 3 ст. 10 чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» «справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачено цим Законом» [11] (виділено мною – Т.С.).

По-друге, дійсно революційною новелою слід визнати впровадження відновлення платоспроможності фізичних осіб з одночасним залученням до цього процесу арбітражних керуючих (на даний час можливе лише відновлення платоспроможності юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів господарювання).

Крім того, заперечення викликають зміни щодо дії мораторію в процедурі відновлення платоспроможності. Так, ч. 7 ст. 19 чинного Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» вказує, що «дія мораторію припиняється з дня закриття провадження у справі про банкрутство» [11]. Проте ч. 8 ст. 41 Кодексу, зберігаючи вказане положення, встановлює наступний виняток: «Щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично у випадку спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвали про введення процедури санації» [1], а при банкрутстві фізичних осіб – «після спливу 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність» (ч. 5 ст. 121 Кодексу [1]). А на стадії санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство дія мораторію для забезпечених кредиторів «припиняється автоматично у випадку спливу 60 календарних днів з дня прийняття до розгляду заяви про затвердження плану санації, якщо господарським судом протягом цього часу не було розглянуто заяву про затвердження плану санації» (ч. 8 ст. 5 Кодексу [1]).

З одного боку, вказане гарантує право забезпеченого кредитора на отримання належного йому. Однак не слід забувати про можливості зловживань з боку забезпечених кредиторів у випадку, якщо вказані положення наберуть законної сили. Крім того, майно, що є предметом забезпечення, повинно бути продано на торгах, які арбітражному керуючому буде необхідно організувати паралельно з продовженням роботи за основною процедурою відновлення платоспроможності, якщо виявиться її «відставання» від строків, встановлених вищевказаними статтями Кодексу.

Не є секретом, що забезпеченим кредитором у переважній більшості проваджень у справах про банкрутство виступає банк або інша фінансова установа. Таким чином, Кодекс захищає права фінансових установ, підсилюючи їх захист в процедурі банкрутства, залишаючи інших кредиторів, в тому числі інших суб'єктів господарювання, сам на сам з проблемами, які не завжди якісно вирішені законодавцем. Вказане підтверджує і положення ч. 7 ст. 5 Кодексу, яке ставить інтереси забезпечених кредиторів навіть вище вимог кредиторів, на які не поширюється дія мораторію (вимог поточних кредиторів; на виплату заробітної плати та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян; на виплату авторської винагороди, аліментів): «Господарський суд може обмежити дію мораторію у виняткових випадках, якщо такий мораторій може спричинити втрату предмета застави забезпеченого кредитора» [1] (виділено мною – Т.С.).

Однак, враховуючи кризовий стан вітчизняної економіки, вважаємо недоцільним та передчасним встановлення додаткових гарантій забезпеченим кредиторам порівняно з іншими кредиторами (особливо особами, вимоги яких підпадають під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів).

Інститут відновлення платоспроможності створений не тільки для задоволення вимог кредиторів у конкретному провадженні, але й повинен сприяти оздоровленню економіки в цілому. Тому корегування процедури провадження у справах про банкрутство повинно враховувати вказані показники задля ефективного регулювання економічних відносин в державі. Аналізуючи новели Кодексу про банкрутство фізичної особи, зміну положення забезпечених кредиторів та деякі інші, слід дійти висновку, що впровадження даних положень може призвести до перекосів у розвитку економіки України, його стагнації, що є неприпустимим в сучасних умовах.

Висновки. З урахуванням викладеного вище можна зробити наступні висновки.

Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства для вдосконалення правового регулювання правових механізмів відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом видається цілком обґрунтованим та своєчасним.

Кодекс України з процедур банкрутства містить низку дискусійних новел, до яких суспільство та суб'єкти господарювання ще не готові. Вказані новели потребують обговорення представниками різних кіл та можливу апробацію у певному (певних) модельних судах до їх впровадження. Тільки таким шляхом можливо отримати виважене правове регулювання в сфері відновлення платоспроможності.

Слід пам'ятати, що на даний час, на жаль, Україна переживає не найкращі часи, і революційні зміни законодавства про банкрутство (впровадження інституту банкрутства фізичних осіб, скасування мінімальних вимог для ініціювання в суді провадження про визнання банкрутом, встановлення додаткових гарантій забезпеченим кредиторам) можуть негативно відбитися на економічному стані нашої держави, дестабілізувати господарський обіг та прискорити падіння економіки, тому їх не можна беззаперечно підтримати.

- Стаття надійшла 25.11.2018 р.

**О СООТВЕТСТВИИ КОДЕКСА ПО ПРОЦЕДУРАМ БАНКРОТСТВА
ТРЕБОВАНИЯМ К КОДИФИКАЦИИ И СОСТОЯНИЮ
ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ**

Проанализированы основания и аргументировано признание конкурсного права подотраслью хозяйственного процессуального права. Обоснована целесообразность кодификации конкурсного права.

Проанализирован ряд дискуссионных новелл (например, исключение минимальных обязательных условий для возбуждения дела о банкротстве, внедрение процедуры банкротства физического лица). Предложено осуществить апробацию новел Кодекса в модельном суде.

Ключевые слова: конкурсное право, банкротство, восстановление платежеспособности, кодификация, Кодекс Украины по процедурам банкротства.

T. V. Stepanova, Doctor of Juridical Sciences, Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Administrative and Commercial Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

ON THE COMPLIANCE OF THE CODE ON BANKRUPTCY PROCEDURES TO THE REQUIREMENTS FOR CODIFICATION AND UKRAINE'S ECONOMIC SITUATION

Summary

The article analyzes the issues of compliance of the Code of Ukraine on bankruptcy procedures adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on October 18, 2018, with the requirements for codification and Ukraine's economic situation.

The grounds for recognition of competition law as a branch, sub-branch or institute of economic procedural law are analyzed. As a result the author makes conclusion that competition law is a sub-branch of economic procedural law. The expediency of codification of competition law is substantiated.

A number of controversial rules were investigated (for example revocation of the minimal mandatory conditions for initiating a bankruptcy proceedings of a legal entity; rules on a bankruptcy procedure for an individual). It was proposed to test the rules of new Code in the model court.

Key words: competitive law, bankruptcy, reestablishing of solvency, codification, the Code of Ukraine on bankruptcy procedures.